

ISSN 1300-1458

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ

CUMHURİYET
TARİHİ
ARAŞTIRMALARI
DERGİSİ

CTAD

• Sayı 2 • Güz 2005

Hacettepe Üniversitesi

Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü

Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi
Yıl: 1 Sayı: 2 Güz 2005

Sahibi Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü adına
Prof.Dr. Mustafa YILMAZ

Editör Yard. Doç.Dr. Yonca ANZERLİOĞLU
Dr. Yasemin DOĞANER

Yayın Kurulu Prof. Dr. Mustafa YILMAZ (Başkan)
Doç.Dr. Fatma ACUN
Doç. Dr. Adnan SOFUOĞLU
Doç. Dr. Adil DAĞISTAN
Yard. Doç. Dr. Yonca ANZERLİOĞLU
Yard.Doç. Dr. Ayten SEZER
Dr. Yasemin DOĞANER
Dr. Derviş KILINÇKAYA

Yayına Hazırlayan Dr. Yasemin DOĞANER

Hakem Kurulu Prof. Dr. Dursun Ali AKBULUT
Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Samsun.
Prof. Dr. S. Esin DAYI
Atatürk Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Erzurum.
Prof. Dr. İhsan GÜNEŞ
Anadolu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Eskişehir.
Prof. Dr. Nuri KÖSTÜKLÜ
Selçuk Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Konya.
Prof. Dr. Hikmet ÖZDEMİR
Türk Tarih Kurumu, Ankara.
Prof. Dr. Mehmet ŞAHİNGÖZ
Gazi Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Ankara.
Prof. Dr. Mustafa YILMAZ
Hacettepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara.
Doç. Dr. Oğuz AYTEPE
Ankara Üniversitesi, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara.
Doç.Dr. Gökhan ÇETİNSAYA
İstanbul Teknik Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, İstanbul.
Doç. Dr. Gümeç KARAMUK
Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Ankara.
Doç. Dr. Yusuf SARINAY
Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Ankara.

Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı'nda Balkan Politikası

Nevzat GÜNDAĞ

Yard.Doç.Dr., Pamukkale Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü

ÖZET

İkinci Dünya Savaşının nedeni Birinci Dünya Savaşının çözömlenememiş sorunlarına dayanır. Türkiye'nin kararlı bir şekilde savaş dışı kaldığı bu dönemde, Balkanlar üzerinde çetin savaşlar olmuştur. Türkiye'nin Balkanlara yönelik dış politikası Balkan Antantına dayandığından Balkan ölkelerinin tepkisini çekmiştir. Ancak Türkiye uyguladığı dış politika ile barışçı olduğunu tüm dünyaya göstermiştir. Savaş sonunda da NATO'ya kabul edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İkinci Dünya Savaşı, Balkanlar, Diplomasi, Barış, Dış Politika.

SUMMARY

Balkan Policy of Türkiye During The Second World War

The reason of the Second World War was based on the dissolving problems of the First World War. In this period, when Türkiye was determinedly out of war, there were hard wars over the Balkans. The Turkish foreign policy towards the Balkans which based on Balkan Agreement was caused by the reaction of Balkan states. But, Türkiye showed to the whole world that she was a peaceful country by carrying out her foreign policy. After the Second World War, she was admitted to the NATO.

Key Words: Second World War, Balkans, Diplomacy, Peace, Foreign Policy.

Giriş

Birinci Dünya Savaşı sonunda imzalanan barış antlaşmaları sonucunda¹ bir zamanlar Avrupa diplomasisinin ve kuvvetler dengesinin temel unsurlarını teşkil etmiş olan dört büyük imparatorluk² tarih sahnesinden çekilerek Avrupa siyasetinde önemli bir boşluk meydana getirmişlerdir. Barış Antlaşmalarının toprak hükümleri, bu antlaşmalarda milliyetler ilkesinin göz önüne alındığı gibi bir neticeyi görüntülüyorsa da gerçekte bu görüntü, sadece Avusturya-Macaristan topraklarına özel olarak kalmaktadır³. Avrupa'nın galip devletleri, 8 Ocak 1918'de 14 İlke halinde yayınlanan ve barışı kurtarma ve barış sonrası problemleri adil bir şekilde çözme amacını taşıyan Wilson Prensipleri, 18 Ocak 1919'da toplanan Paris Barış Konferansı'nda gerektiği ölçüde ele alınmamış,⁴ aksine eski faturaların karıştırıldığı, kin ve ihtirasın ön plana çıktığı görüşmeler birbirini izlemiştir. Bu durum ise bilhassa Almanya'nın durumunu daha da kötüleştirdiği gibi, Balkanlarda yapılan toprak düzenlemeleri, tatmin edilmemiş ihtirasları kamçılamaktan başka bir işe yaramamıştır. Barış antlaşmaları, harita üzerinde bir düzen meydana getirmekle birlikte, milletlerarası alanda sağlam olmayan bir ilişki meydana getirmiş, böylece birtakım gayr-i memnun devletler yaratılarak 1939'da II. Dünya Savaşı'nın çıkması daha da kolaylaştırılmıştır⁵.

I. Dünya Savaşı sonrasında yıkılan Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun mirasçısı olarak beş devlet göze çarpmaktadır. Bunlar; Avusturya, Macaristan, Çekoslovakya, Yugoslavya, Romanya'dır⁶.

1918 Ekiminde kurulan Yugo-Slav (Güney-Slav) Milli Konseyi'nden sonra Sırbistan ve Karadağ, toprakları üzerinde kurulan Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı, 1931 yılında Yugoslavya adını almıştır⁷. Bu devlet, Saint Germain Antlaşması ile Avusturya'dan Hırvatistan'ı; Neuilly Antlaşması ile Bulgaristan'dan Tsaribrod ile Sturmitsa bölgesini; Trianon Antlaşması ile de Macaristan'dan Bosna-Hersek'i alarak sınırlarını oldukça genişletmiştir⁸.

Bulgaristan ise II. Balkan savaşı'ndan itibaren Balkanlarda sürekli toprak kaybeden bir devlet durumundaydı. I. Dünya Savaşı sonrasında da Makedonya'da bir kısım topraklarını Yugoslavya'ya, Batı Trakya ve Dedeağaç'ı Yunanistan'a, Güney Dobruca'yı ise Romanya'ya terketmek zorunda kalan Bulgaristan bu durumdan hiç bir zaman memnun olmamış, dolayısıyla bundan sonraki politikalarında da I. Dünya Savaşı sonrası revizyonist (yayılmacı) devletler grubuna dahil olmuştur. Bu yüzden Dedeağaç'ta toprak istekleri olan Bulgaristan, Yunanistan'ın Dedeağaç'ta serbest bir limanı Bulgarların kullanımına açma teklifini kabul etmemişlerdir.⁹

1. Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, (1914-1980)*, İş Bank. Yay., Ankara, 1983, s. 145-148; Kamuran Gürün, *Savaşın Dünya ve Türkiye*, Ankara, 1986, s. 87-97; Oral Sander, *Siyasi Tarih*, Ankara, 1984, s. 288-290.
2. Bu imparatorluklar: Rus Çarlığı, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, Alman İmparatorluğu ve Osmanlı İmparatorluğu'dur.
3. Fahir Armaoğlu, *Siyasi Tarih*, Ankara, 1975, s. 465.
4. Rıfki Salim Burçak, *Siyasi Tarih, (Ders Notları)*, Ankara, 1984, s. 121-123; Armaoğlu, *Siyasi Tarih*, s. 460.
5. Armaoğlu, *Siyasi Tarih*, s. 465-466.
6. Armaoğlu, *Siyasi Tarih*, s. 490.
7. Armaoğlu, *Siyasi Tarih*, s. 496-497.
8. Armaoğlu, *Siyasi Tarih*, s. 463-464.
9. Armaoğlu, *Siyasi Tarih*, s. 463-499.

Romanya, Balkan devletleri arasında bu savaşın sonuçlarından en çok memnun olan devlet durumundaydı. Çünkü, Avusturya'dan Bukovina'yı, Macaristan'dan Banat'ı, Rusya'dan Besarabya'yı ve Bulgaristan'dan Güney Dobruca'yı alarak topraklarını oldukça genişletmiştir.

I. Dünya Savaşı'ndan sonra Romanya kendisine toprak terk eden devletlerle sarılmış olması dolayısı ile bundan sonra Balkanlarda ve Avrupa'da statükonun korunması için Batı Avrupa devletlerine ve özellikle Fransa'ya yönelerek anti-revizyonist bir politika takip etmiştir¹⁰.

Yunanistan ise savaş sonrasında Makedonya ve Batı Trakya'daki problemlerini halletmesine rağmen kendisinin kuzey Epir, Yunan Adaları ve Küçük Asya (Anadolu) üzerindeki istekleri onu 1923'e kadar olan dönemde Megali İdea doğrultusunda meşgul etmeye devam etmiştir. 10 Ağustos 1920'de Sevr Antlaşması ile Doğu Trakya'yı, Bozcaada ve İmroz'u ve 1913'den beri Yunan işgalinde olan Ege Adaları'nı elde eden Yunanistan, 12 Adayı İtalya'ya bırakmak zorunda kalmıştır. Kuzey Epir meselesini ise bir sonuca bağlayamamıştır¹¹.

Macaristan'a gelince Çekoslovakya'ya Presburg'u, Avusturya'ya Burgenland'ı, Yugoslavya'ya Bosna-Hersek'i ve Romanya'ya da Transilvanya'yı bırakan Macaristan iki savaş arası dönemde revizyonist devletlerin en hararetlisi oldu¹².

Yukarıda görüldüğü gibi, I. Dünya Savaşı sonrasında, Versay görüşmelerinden hoşnut olmayan Balkan devletleri revizyonist bir politika takip etmeye başladılar. Ayrıca savaş sonrasında Balkan devletlerinin ekonomik açıdan kendi kendilerine yetme politikaları (autarcie), aralarındaki verimli ekonomik işbirliğini önlemiş, böylece iktisadi yapıları da (Osmanlı dönemindeki aksine olarak) zayıflamıştır¹³.

I. Dünya Savaşı sonunda 10 Ağustos 1920'de imzalanan Sevr Antlaşması, Osmanlı Devleti'ni tasfiye eden bir antlaşma idi. Bu antlaşma ile İmparatorluk Balkan devletleri arasında paylaşılıyordu. Bu paydan en çok yararlanan da Yunanistan oluyordu. Fransa, İngiltere ve İtalya ise Osmanlı topraklarının bir kısmında mandater devlet pozisyonuna geçiyorlardı¹⁴.

Ancak Türkiye'nin kayıtsız şartsız yabancılara teslimi görünümünde olan Mondros Mütarekesi'nin imzasından sonra¹⁵ 19 Mayıs 1919'da Mustafa Kemal'in Samsun'a çıkmasıyla başlayan Türk Milli Kurtuluş Hareketi, Batılı devletlerin Mondros Mütarekesi'ni hiçe sayarak Anadolu'yu işgale başlamaları üzerine daha aktif bir duruma gelmiştir¹⁶.

10. Armaoğlu, *Siyasi Tarih*, s. 498.

11. Nikolaos Trikopis, *General Trikopis'in Hatıraları*, Çev. Ahmet Angın, İstanbul, 1967, s. 16-17; Sevr Antlaşması için ayrıca bkz. M. Cemil Bilsel, *Lozan*, C. I, İstanbul, 1933, s. 306-327; Ayrıca bkz. Selahi Ramadan Sonyel, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika*, II, Ankara, 1986, s. 86-109; Yusuf Hikmet Bayur, *20. Yüzyılda Türklüğün Tarih ve Acun Siyaseti Üzerindeki Etkileri*, Ankara, 1974, s. 189-199.

12. Armaoğlu, *Siyasi Tarih*, s. 493.

13. Armaoğlu, *Siyasi Tarih*, s. 490.

14. Burçak, a.g.e., s. 132.

15. Mondros Mütarekesi için bkz. Bilsel, a.g.e., s. 194-204.

16. İlhan Tekeli-Selim İlkin, "Atatürk ve Devletçilik, Ulusal Kurtuluş Savaşı," *Atatürk'ün Düşünce ve Uygulamalarının Evrensel Boyutları Uluslararası Sempozyumu*, (2-6 Kasım 1981), TTK, Ankara, 1983, s. 270-301.

İngilizlerin himayesinde 15 Mayıs 1919'da Anadolu'ya ayak basan Yunanlıların¹⁷ İzmir ve Doğu Trakya'yı Yunanistan'a ilhak etme çabaları¹⁸ ve Ankara istikametinde harekete geçmeleri, İtalya ve Fransa'nın tepkisiyle karşılaşmış, bu yüzden 22 Temmuz 1920'de, 19 Ağustos 1919'da imzalanan Yunan-İtalyan Antlaşması bozulduğu gibi, 2 Ağustos 1920'de İtalya, Arnavutluğun bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü kabul etmiştir. Fransa ise 20 Mayıs 1920'de, Ankara Hükümeti ile bir mütareke imzalayarak Kilikya'daki çarpışmalara son vermiştir. Yine 1920 Ağustosunda Ruslarla Ankara Hükümeti arasında yapılan bir anlaşma ile Sovyetlerin maddi ve manevi desteği Türkler tarafından sağlanmıştır.

İngiltere'nin güdümündeki Yunanlıların Anadolu Harekatı, daha sonra imzalanacak olan Sevr Antlaşması'nın şartlarını Türkiye'ye kabul ettirmeye yöneliktir. Sevr'i kesinlikle kabul etmeyen Ankara Hükümeti, bilhassa düzenli ordunun kurulmasından sonra, Yunanlılar karşısında başarı kazanarak¹⁹ 1923 yılında I. Dünya Savaşı'nın galip devletlerine Lozan Antlaşması'nı kabul ettirmiştir.²⁰ Bu durum, İngiltere'nin sömürgelerinde de bazı kıpırdanmalara ve bağımsızlık isteklerine sebep olmuş, netice olarak Lloyd George hükümeti iktidardan düşmüştür²¹.

Ancak bütün bu gelişmelerden önce söylenmesi gereken önemli bir teşebbüs olarak Milletler Cemiyeti'nden de söz edilmesi gerekmektedir. Yeni bir dünya savaşının çıkmasını önlemek için bir teşkilat kurmak fikri harp içinde ilk olarak Amerika'dan çıkmıştır. Wilson Prensipleri olarak bilinen barış bildirgesi ile Avrupa kamuoyuna kabul ettirilmeye çalışılan bu fikirlerin ışığında, Paris Barış Konferansı'nda 23 Nisan 1919 tarihinde Milletler Cemiyeti meydana getirilmiştir. Ancak yirmi yıllık çalışma süresi içerisinde bu Cemiyet kendisine bağlanan ümitleri gerçekleştirememiş ve II. Dünya Savaşı'nın çıkışıyla da tarihe mal olmuştur²².

Milletler Cemiyeti'nin meydana gelmesinden sonra Avrupa ve Balkanlarda barışı korumak için kurulan ilk önemli ittifak sistemi ise *Küçük Antant* olmuştur. 1920 Ocak'ında Rusya'nın Polonya'ya saldırmasıyla Çekoslovakya'nın telaşlanması Fransa'nın ise muhtemel bir Alman saldırısına karşı bir *Tuna Bloku* oluşturma fikri, ayrıca antirevizyonist Balkan ülkelerinin, Bulgaristan ve Macaristan gibi revizyonist devletlere karşı tedbir almak istemeleri *Küçük Antant*'in meydana gelmesine yol açmıştır. Böylece Çekoslovakya'nın teşvikiyle 14 Ağustos 1920'de Çekoslovakya-Yugoslavya, 7 Haziran 1921'de ise Romanya-Yugoslavya arasında imzalanan ikili antlaşmalarla üç devlet arasında kurulan ve askeri işbirliğini öngören bu ittifak sistemi, Tuna bölgesinde statükonun muhafaza edilmesi yolunda anti-revizyonist bir blok ortaya çıkarmıştır. Daha sonraki yıllarda Fransa da dış siyasetinde Almanlara karşı bu bloka güvenmiş ve dayanmıştır. Böylece Fransa bir zamanlar Osmanlı

17. Burçak, a.g.e., s. 132; Trikopis, a.g.e., s. 18.

18. *Harp Tarihi Vesikaları Dergisi*, T.C. Gen.Kur. Harp Tarihi D. Başkanlığı Yay., Vesika No: 417, Sayı 16, Haziran 1956, Vesika No: 1115, Sayı 48, Haziran 1964, Vesika No: 520, Sayı 20, Haziran 1957, Vesika No: 549, Sayı 21, Eylül 1957, Vesika No: 550, Sayı 21, Eylül 1957.

19. Trikopis, a.g.e., s. 17-18.

20. Burçak, a.g.e., s. 132.

21. Bayur, a.g.e., s. 318.

22. Burçak, a.g.e., s. 132-133; Vladimir Potyemkin (Ed.), *Uluslar arası İlişkiler Tarihi*, Çev. Atilla Tokatlı, Cilt 3, İstanbul, 1978, s. 137-140.

Devleti'nin üstlendiği Balkanlardaki birlik ve huzur arayışında Avrupa barışının da revizyonist hareketlerden etkilenmeden temin edilmesi için bir çaba sarf etmiştir. Antant ittifakları 16 Şubat 1933 yılında imzalanan bir antlaşma ile daimi bir statü kazanmıştır.²³

İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye ve Balkanlar

İkinci Dünya Savaşı'nda Balkanlar önce faşizmin daha sonra komünizmin batı blokuyla rekabet ve çatışma alanı olmuş, zaten zayıf bir örgüt olarak kurulan Balkan Antantı, üye devletlerin Balkan birliğini gerektirdiği ölçüde ciddiye almamaları yüzünden İkinci Dünya Savaşı içinde yıkılmıştır.²⁴

1 Eylül 1939'da Alman ordularının Polonya'yı işgale başlamasıyla çıkan savaş²⁵ 1940 Haziranı'nda İtalya'nın Fransa'ya saldırmasıyla Akdeniz'e yayılınca²⁶ İngilizlerin isteklerine rağmen, Ankara Pakti'nı Sovyetler'e değil Akdeniz'deki İtalyan tehlikesine karşı imzaladığını söyleyen Türkiye, bu antlaşmaya koydurduğu II no'lu protokolü de hatırlatarak savaşa girmemiştir.²⁷

Çünkü savaş öncesinde olduğu gibi savaş başladıktan sonra da Balkan Antantı'nın kuvvetlenmesi için çaba harcamış olan Türkiye,²⁸ 19 Ekim 1939 tarihli Ankara İttifakı'ndan hoşlanmayan Rusya'nın dünya kamuoyuna aşılacak istediği gibi *İngiltere ve Fransa'nın muhtemel bir savaşı Balkanlar'a yayarak orada Almanlar'a karşı askeri bir cephe kurmak için Türkiye'yi kullandığı*²⁹ imajını silmek istiyordu. Bunun sebebi de 1940 Şubatı'nda Belgrad'da toplanan son Balkanlar Birliği toplantısında, Türkiye'nin Balkanlar için ortak bir tehlike olan Almanlara karşı Balkan devletlerinin dayanışma içinde olması gerektiği konusundaki teklifini, diğer Balkan devletleri temsilcilerinin kabul etmemesiydi. Onların düşüncelerine göre Türkiye Balkan devletlerini Fransız-İngiliz safına çekmeye çalışıyordu.³⁰

28 Ekim 1940'ta Yunanistan'ın Balkan Pakti'na koydurduğu ve ihtirazi kayda rağmen, İtalyan saldırısına uğraması karşısında Türkiye, Yunanistan'a karşı Bulgaristan'ın harekete geçmesi halinde Bulgaristan'ı durduracağına dair Yunanistan'a garanti vermişti. Ancak Sofya'nın 1941 Martı'nda Alman ittifakına katılmasıyla Almanlar bütün Bulgaristan'ı işgal etmişlerdir.³¹

Bulgaristan'ın bu ittifaka katılmasının sebebi, Hitler Almanyası'nın Sovyet Rusya üzerine yürümezden önce Balkanları emniyet altına alırken, daha önce Yunanlılar karşısında zayıf duruma düşen İtalyanlara yardım etmek için Yunanistan üzerine

23. Armaoğlu, *Siyasi Tarih*, s. 502–504; Burçak, a.g.e., s. 172–173.

24. Oral Sander, *Balkan Gelişmeleri ve Türkiye, (1945–1965)*, AÜ. SBF. Yay., Ankara, 1969, s. 14–15.

25. Armaoğlu, *Siyasi Tarih*, s. 681.

26. Haluk Ulman, "Türk Dış Politikasına Yön Veren Etkenler, (1923–1968) I," *SBF Dergisi*, Cilt 23, Ankara Eylül 1968, s. 259.

27. Yuluğ Tekin Kurat, "Elli Yıllık Cumhuriyetin Dış Politikası, (1923–1973)," *Bellekten*, Cilt, 39, Sayı 154, Ankara Nisan 1975, s. 272.

28. Sander, a.g.e., s. 16.

29. Armaoğlu, *Siyasi Tarih*, s. 679.

30. Sander, a.g.e., s. 16.

31. Kurat, a.g.m., s. 272.

yürümekte kararlı olmasıydı. Böylece Bulgaristan bu ittifak yoluyla Makedonya ve Adalar Denizi (Ege) 'ndeki isteklerini gerçekleştirebilecekti³².

Balkanlarda 1940 Ekiminde Romen ordusunu yetiştirmek bahanesiyle Almanların Romanya'ya girmesiyle başlayan Alman harekati, Bulgaristan ve Yunanistan'ın Mart 1941'de işgalinden sonra, Arnavutluk'taki İtalyan ordularıyla birleşen Alman orduları Yunanistan'ı da işgalleri altına almışlardır³³. Böylece Balkan Paktı tamamıyla ortadan kalkmıştır³⁴. Bu sonuç Türkiye'nin 1940 Belgrat Toplantısında Balkanlı devletlere izah etmek istediği Alman tehlikesinin Balkan Paktı'nın sonu olacağı gerçeğini Balkanlı devletlere göstermiştir. Balkanlarda gerçek bir birlik mevcut olsaydı Almanların bu sonuca kolaylıkla varamayacakları da kabul olunması gereken bir gerçektir. Ancak 1941 Martında Alman tehdidine karşı direnme eğilimi gösteren Yugoslavya'nın işgali, Balkanlarda İngiltere'nin desteğinde Türk-Yugoslav direnişini de suya düşürmüştür³⁵.

Almanya'nın Balkanlarda ilerlemesi Rusları oldukça telaşlandırmıştı. Rusya, bilhassa Romanya'nın işgalinden kuşkulandırmıştı. Zira Romanya'nın Alman ittifakını daha önce Rusya'ya kaptırdığı Besarabya'yı geri almak için katıldığını düşünüyordu³⁶.

Yine Almanya'nın, Mart 1941'de Türkiye'yle on yıl süreli bir saldırmazlık ve dostluk antlaşması imzalayarak, Sovyetler üzerine yürümesi³⁷ Sovyetlerin Ankara üzerindeki baskı politikalarını yumuşatmalarına sebep olmuştur. Ancak bu durum 1942'de Almanların Stalingrat Savaşı'ndan sonra geri çekilmeye başlamalarına kadar sürecektir. Bu tarihten sonra Rusya İngiltere ile birlikte, Türkiye'yi savaşa sokmak için zorlayacaktır³⁸.

Amerika Birleşik Devletleri ise savaşın başlangıcında Balkanlarla ilgilenmemiş, İngiltere ve Rusya'yı bu bölgede kendi hallerine bırakmıştır. Ancak İngiltere, A.B.D.'ni de Balkanlarda faal olarak görmek istemiş ve önce Almanya'nın Ortadoğu'daki ağırlığını hissettirmesi tehlikesine karşı 31 Ocak 1943 İnönü-Churchill Adana Görüşmesi ile Türkiye'yi savaşa sokma isteğini tekrarlamış, daha sonra Sovyetlerin Balkanlarda kuvvetlenmesini önlemek amacıyla A.B.D.'nin Balkanlara ve Tuna bölgesine bir çıkartma yapmasını teklif etmiştir. Ancak bu tekliflerin ikisi de ilgili devletlerce kabul edilmemiştir³⁹.

32. Sander, a.g.e., s. 15.

33. Sander, a.g.e., s. 15-16; Romanya, Alman-Rus Anlaşmasına göre Besarabya'yı ve Kuzey Bukovina'yı Sovyet Rusya'ya, 1940 Craiova Antlaşması ile Güney Dobruca'yı Bulgaristan'a İtalya ve Almanya'nın hakemliğinde Transilvanya'yı ise Macaristan'a terk etmiştir. Bakz. Sander, a.g.e., s. 15; Burçak, a.g.e., s. 116-118.

34. Kurat, a.g.m., s. 272.

35. Sander, a.g.e., s. 16-17.

36. Burçak, a.g.e., s. 120.

37. Kurat, a.g.m., s. 273; Almanların Türkiye ile yaptıkları bu saldırmazlık antlaşmasında 17 Şubat 1941'de Bulgaristan-Türkiye arasında yapılan saldırmazlık antlaşmasının da etkisi olduğu aklı gelmektedir. Ayrıca bkz. Mehmet Gönlübol-Cem Sar, *Olaylarla Türk Dış Politikası, 1919-1973*, C. I, AÜ SBF Yay., Ankara, 1982, s. 159.

38. Ulman, a.g.m., s. 260; Rusya'nın yumuşama politikası ile ilgili olarak bkz. Burçak, a.g.e., s. 122-124; İngiltere-Rusya arasında imzalanan 26 Mayıs 1942'de 20 yıl süreli ittifak antlaşması için bkz. Armaoğlu, *Siyasi Tarih*, s. 699.

39. Sander, a.g.e., s. 17-18.

Ancak Türkiye'yi savaşa sokma eğiliminden vazgeçmeyen İngiltere 29 Kasım-2 Aralık 1943 Tahran ve 4 Aralık 1943 II. Kahire Konferansında A.B.D. ile birlikte tekrar Türkiye'nin savaşa girmesini istemişlerdir. Ancak Türk dış politikası Almanlar Balkanlara hakim olduğu sürece Türkiye'yi bir Alman tehlikesi ile karşı karşıya bırakmamak için tarafsızlık politikasından ayrılmamıştır⁴⁰.

Bu arada Rusya 15 Temmuz 1943 tarihinden itibaren Almanlara karşı üstün başarılar kazanmaya başlayınca, İngiltere Balkanlardaki nüfuzunu arttırmak için, Yunanistan ve Yugoslavya'daki iç çekişmeleri uzlaştırmak çabasına girdi. 1944 Nisan ve Mayıs aylarında Rusların savaştan önceki sınırlarına ulaşmasından endişelenen İngiltere,⁴¹ Rusların savaş sonrasında Balkanlar ve Doğu Avrupa'yı ele geçirmelerini önlemek için, Hitler Almanya'sına karşı açılacak ikinci cephenin Fransa'da değil Balkanlarda açılmasını teklif etmişti. Ancak, Roosevelt bu teklifi kabul etmediği gibi, Stalin de cephenin Fransa'da açılmasında ısrar etmiştir. Böylece Hitler'in orduları mağlup olunca Doğu Avrupa ve Balkanlar Rus hakimiyeti altına girecek, komünist rejimler bu ülkelerin bir çoğunda yerleşme ortamı bulacaktır⁴².

Yukarıda izah etmeye çalıştığımız gibi Almanlara karşı ikinci cephenin Balkanlarda kurulmasını sağlayamayan İngiltere, Rusya'nın Romanya topraklarına girdiği bir sırada 5 Mayıs 1944'te Rusya'ya yaptığı bir teklifle Balkanları Rusya ve İngiltere arasında nüfuz bölgelerine ayırmayı önerdi. Ancak bu konu Rusya'nın isteği üzerine Amerika'ya da bildirilince Amerika buna karşı çıktı⁴³. Ancak Balkanların yeni bir revizyonist tehlike karşısında kalacağını düşünen İngiltere güney Balkanlarda birtakım tedbirler almak ihtiyacını duydu. Böylece Balkanlarda 1944 yılı boyunca devam eden komünist Rusya'nın istilasından yalnızca Yunanistan, İngiltere'nin buraya asker çıkarmasıyla kurtulmuş oldu. Nihayet 9–20 Ekim 1944 tarihinde Stalin-Churchill Moskova görüşmesi ile de Balkanlar, Rusya ve İngiltere arasında nüfuz bölgelerine ayrıldı. Romanya da Rus, Yunanistan'da İngiliz nüfuzu kabul edildi. Yugoslavya ve Macaristan'da %50, Bulgaristan'da ise %75 Rus nüfuzu hakim olacaktı⁴⁴.

Rusların Balkanlarda sahip oldukları yeni pozisyonlarına Türkiye açısından bakacak olursak Rusların Balkanlarda ilerleme eğilimi göstermesi ve 1944 yılında Rusya'nın Türkiye'yi Almanya'ya karşı aşırı yumuşak davranmakla suçlaması, Türk diplomasisini Sovyet Rusya'yı yumuşatacak bazı tedbirler almaya yöneltmiştir. Hatta bu tedbirler paketine dahil olmak üzere Türkiye'de Turancılık fikri yasaklanmış ve Türkiye Almanya'ya krom madeni vermeyi durdurmuştur. Ancak bütün bunlar Sovyetlerin Türkiye'ye karşı olan siyasetini yumuşatmaya kâfi gelmemiştir⁴⁵. Rusya'nın 19 Mart 1945'te süresi bitecek olan 1925 tarihli Türk-Sovyet Dostluk ve Saldırmazlık Antlaşması'nın yenilenebilmesi için, Türkiye'nin Rusya'ya Boğazlarda üs ve doğu Anadolu'da ise toprak vermeleri gerekeceğini söylemesi üzerine, Türk-Sovyet ilişkileri bir çıkmaza girmiştir⁴⁶.

40. Kurat, a.g.m., s. 276.

41. Armaoğlu, *Siyasi Tarih*, s. 718–719.

42. Turhan Feyzioğlu, *Millet Yolunda*, İstanbul, 1975, s. 120.

43. Armaoğlu, *Siyasi Tarih*, s. 719.

44. Armaoğlu, *Siyasi Tarih*, s. 720–722; Sander, a.g.e., s. 18.

45. Kurat, a.g.m., s. 277–278.

46. Ulman, a.g.m., s. 260.

Rusya'nın, 1945 başlarında Yalta ve 17 Temmuz- 2 Ağustos 1945 tarihlerinde Potsdam'da Boğazlarda üstünlük kurma isteklerini tekrar etmeleri,⁴⁷ İngilizleri olduğu kadar Amerika'yı da harekete geçirmiştir. Bu devletler, Yunanistan ve Türkiye'nin özellikle kuzey sınırlarındaki Sovyet hakimiyetinde bulunan Slav komşuları tarafından kuşatılmasını, balkanlardaki barış ortamı için bir tehdit olarak görmüşlerdir⁴⁸.

O sırada Türkiye de kuvvetli kuzey komşusu Sovyetlere karşı Amerika'nın desteğini aramıştır. Böylece Amerika Yunanistan ve Türkiye'ye 1947'den itibaren ekonomik yardımlarda bulunarak bu devletlerin Slav tehlikesine karşı güçlenmesini arzu etmiştir. Geniş kapsamlı olmayan bu yardımın kendisine yeterli güvenceyi vermediğini söyleyen Türkiye, kendisini güvende hissedebileceği NATO İttifakı'na katılmak istediğini bildirmiştir⁴⁹. Ancak İngiltere Sovyet manevralarına karşı Akdeniz'de kuracağı savunma sistemine Türkiye'yi de dahil etmek istediğinden, onun muhalefeti yüzünden Türkiye NATO'ya girememiştir. Fakat Mısır'ın, İngilizlerin Akdeniz savunma sistemine girmek istememesi,⁵⁰ 1948'de Yugoslavya'nın da Komünform'dan ayrılmasıyla birlikte, Rusların bir Kore misalini Yugoslavya'ya da uygulamak isteyebileceklerini düşünen Amerika'nın Türkiye'de Sovyet Rusya'ya karşı üsler kurmak istemesi üzerine, 1950 Mayıs'ında Türkiye'de iktidarı devralan Demokrat Parti, bu iki devletin (Amerika ve İngiltere) isteğini Türkiye'nin yerine getirebilmesi için Türkiye'nin NATO'ya kabul edilmesini şart koşmuştur⁵¹.

Böylece Ortadoğu'da önemi bir kat daha artan Türkiye'nin Yunanistan'la birlikte 1951 Eylülünde Ottawa'da yapılan Atlantik Paktı Konferansı'nda bu ittifaka alınması kararlaştırılmış, 18 Şubat 1952'de ise bu karar resmileşmiştir⁵². Böylece Potsdam Konferansı'ndan sonra kesin olarak belirginleşen batı ve doğu blokları içerisinde⁵³ Türkiye ve Yunanistan batı blokundaki yerlerini almışlardır.

Ancak Türkiye'nin NATO'ya girişinde etkili olduğu söylenebilecek olan Stalin'in yayılmacı politikası, onun 1953 senesinde ölmesiyle Rusya'da devam etmemiş, Sovyet Rusya II. Dünya Savaşı sonunda Türkiye'ye yöneltilen isteklerinden vazgeçtiğini belirtmiştir. Böylece Sovyet Rusya artık Türk toprak bütünlüğü için bir tehlike olmaktan çıkmıştır. Kendisini Slav tehlikesine karşı güvence altına alan Türkiye 1952-1960 yılları arasında adeta NATO'nun ileri bir karakolu haline gelmiştir⁵⁴.

Ancak Yugoslavya'nın doğu bloku ve özellikle Rusya faktörüne kafa tutarcasına II. Dünya Savaşı öncesinde 14 Ağustos 1920'de Çekoslovakya, 1933'te Küçük Antant⁵⁵ ve

47. Armaoğlu, *Siyasi Tarih*, s. 723-726, 728-730.

48. Sander, a.g.e., s. 20.

49. Ulman, a.g.m., s. 261.

50. Kurat, a.g.m., s. 283.

51. Ulman, a.g.m., s. 262; Türkiye'nin NATO'ya alınması konusundaki tereddütler ve diğer gelişmeler konusunda bkz. Ali Halil, *Atatürkçü Dış Politika ve NATO ve Türkiye*, İstanbul, 1968, s. 118-134; Ayrıca daha geniş bilgi için bkz. Haydar Tunçkanat, *İkili Antlaşmaların İçyüzü*, Ankara, 1975, s. 169 vd.; Türkiye'nin Atlantik Paktı (NATO) 'na girmek istemesinin Türk diplomasisi açısından değerlendirilmesi için bkz. Mahmut Goloğlu, *Demokrasiye Geçiş, (1946-1950)*, İstanbul, 1982, s. 254-257; Feridun Cemal Erkin, *Dış İşlerinde 34 Yıl, Washington Büyükelçiliği*, C. 2, Kısım 1, Ankara, 1986, s. 93-103 vd.

52. Kurat, a.g.m., s. 283.

53. Sander, a.g.e., s. 20.

54. Ulman, a.g.m., s. 262; G. Jaeschke, "I. ve II. Dünya Savaşlarında Türkiye'nin Dış Politikası," *Belleten*, Çev. Mihin Lugal, Cilt XLI, Sayı 164, Ankara Ekim 1977, s. 742.

55. Armaoğlu, *Siyasi Tarih*, s. 502-504; Burçak, a.g.e., s. 172-173.

1934 Balkan Antantı'nı⁵⁶ hatırlatacak şekilde tekrar batı savunma sistemine yanaşması II. Dünya Savaşı sonrasının ilginç siyasi gelişmeleri arasındadır. Şöyle ki 28 Şubat 1953'te Atina'da Türkiye-Yugoslavya ve Yunanistan arasında bir resmi dostluk ve işbirliği antlaşması imzalanmıştır. II. Balkan Paktı olarak da adlandırılan bu antlaşma ortak bir savunma amacını taşıyor ve NATO üyesi olmayan Yugoslavya'nın A.B.D. ile askeri ve ekonomik bağlarını kuvvetlendiriyordu. Amerikan dış politikası için tam bir başarı olarak yorumlanan bu durum, artık Balkanlarda herhangi bir saldırıya karşı Rusya'ya dayanma geleneğini yıkarak bu bölgedeki panislawizmin sonunu hazırlamıştır⁵⁷. Ancak Paktın üç devlet arasında İtalya'ya rağmen bir ittifaka dönüştürülmesinden sonra Sovyet Rusya'nın Yugoslavya'ya karşı gösterdiği yumuşak politika ve Yugoslavya'nın İtalya ile Trieste sorununu çözmesi bu paktta bir gevşekliğe sebep olmuş ve Tito'nun Balkanlarda (batı blokuna yönelmiş olan) Türkiye ve Yunanistan'a ihtiyacı kalmadığı görüşünü taşımaya başlamasına yol açmıştır. Böylece İtalya Yugoslavya'yı 1937'de nasıl I. Balkan Pakti'nden uzaklaştırmaya muvaffak olmuşsa⁵⁸ II. Balkan Pakti'na da Yugoslavya faktörünü ikna ederek bir çatlak oluşturmayı başarmış ve 2000'li yıllara kadar uzanacak bir barış ortamının oluşmasına engel olmuştur. Çünkü 1954'ten itibaren Yunanistan-Türkiye arasında Kıbrıs meselesi yüzünden çıkan anlaşmazlık da buna eklenince 1954'ten itibaren yavaşlayan ilişkiler bu paktın faal olarak çalışmasını önlemiş ve pakt 1960 yılında resmen kaldırılmıştır.⁵⁹

KAYNAKÇA

- Armaoğlu, Fahri, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, (1914-1980)*, İş Bank. Yay., Ankara 1983.
- Atatürk'ün Milli Dış Politikası, (1923-1938), Cilt II, Belge 41, Kültür Bak. Yay., Ankara, 1981.
- Bayur, Yusuf Hikmet, *20. Yüzyılda Türklüğün Tarih ve Acun Siyaseti Üzerindeki Etkileri*, Ankara, 1974.
- Bilsel, M. Cemil, *Lozan*, C. I, İstanbul, 1933.
- Burçak, Rifki Salim, *Siyasi Tarih, (Ders Notları)*, Ankara, 1984.
- Çeliker, Fahri, *Sovyetler Birliği ve Balkan Devletlerinde Önemli Gelişmeler, (1945-1975), Silahlı Kuvvetler Dergisi Eki*, Sayı 266, Ankara Haziran 1978.
- Erkin, Feridun Cemal, *Dış İşlerinde 34 Yıl, Washington Büyükelçiliği*, Cilt 2, Kısım 1, Ankara, 1986.
- Goloğlu, Mahmut, *Demokrasiye Geçiş, (1946-1950)*, İstanbul, 1982.
- Goloğlu, Mahmut, *Tek Partili Cumhuriyet, (1931-1938)*, Ankara, 1974.
- Gönlübol, Mehmet-Cem Sar, *Olaylarla Türk Dış Politikası, 1919-1973*, Cilt I, AÜ SBF Yay., Ankara, 1982.

56. Gönlübol-Sar, a.g.e., s. 107; Armaoğlu, *Siyasi Tarih*, s. 657-658; Mahmut Goloğlu, *Tek Partili Cumhuriyet, (1931-1938)*, Ankara, 1974, s. 122-154; Atatürk'ün Milli Dış Politikası, (1923-1938), Cilt II, Belge 41, Kültür Bak. Yay., Ankara, 1981, s. 249-255.

57. Sander, a.g.e., s. 99-102.

58. Armaoğlu, *Siyasi Tarih*, s. 658-659; Burçak, a.g.e., s. 277-278; Gönlübol-Sar, a.g.e., s. 110.

59. Sander, a.g.e., s. 107-109, 114-121; II. Dünya Savaşı'ndan sonra doğu Avrupa ve Balkanlardaki gelişmeler ve blokların durumları hakkında bkz. Fahri Çeliker, *Sovyetler Birliği ve Balkan Devletlerinde Önemli Gelişmeler, (1945-1975), Silahlı Kuvvetler Dergisi Eki*, Sayı 266, Ankara Haziran 1978, s. 21 vd.

Gürün, Kamuran, *Savaşın Dünya ve Türkiye*, Ankara, 1986.

Halil, Ali, *Atatürkçü Dış Politika ve NATO ve Türkiye*, İstanbul, 1968.

Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, T.C. Gen.Kur. Harp Tarihi D. Başkanlığı Yay., Vesika No: 417, Sayı 16, Haziran 1956, Vesika No: 1115, Sayı 48, Haziran 1964, Vesika No: 520, Sayı 20, Haziran 1957, Vesika No: 549, Sayı 21, Eylül 1957, Vesika No: 550, Sayı 21, Eylül 1957.

Jaeschke, G., "I. ve II. Dünya Savaşlarında Türkiye'nin Dış Politikası," *Belleten*, Çev. Mihin Lugal, Cilt XLI, Sayı 164, Ankara Ekim 1977.

Kurat, Yuluğ Tekin, "Elli Yıllık Cumhuriyetin Dış Politikası, (1923-1973)," *Belleten*, Cilt, 39, Sayı 154, Ankara Nisan 1975.

Potyemkin, Vladimir (Ed.), *Uluslar arası İlişkiler Tarihi*, Çev. Atilla Tokatlı, C. 3, İstanbul, 1978, s. 137-140.

Sander, Oral, *Balkan Gelişmeleri ve Türkiye, (1945-1965)*, AÜ. SBF. Yay., Ankara, 1969.

Sander, Oral, *Siyasi Tarih*, Ankara, 1984.

Sonyel, Salahi Ramadan, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika*, II, Ankara, 1986.

Tekeli, İlhan-Selim İlkin, "Atatürk ve Devletçilik, Ulusal Kurtuluş Savaşı," *Atatürk'ün Düşünce ve Uygulamalarının Evrensel Boyutları Uluslararası Sempozyumu, (2-6 Kasım 1981)*, TTK., Ankara, 1983, s. 270-301.

Trikopis, Nikolaos, *General Trikopis'in Hatıraları*, Çev. Ahmet Angın, İstanbul, 1967.

Tunçkanat, Haydar, *İkili Antlaşmaların İyiziü*, Ankara, 1975.

Ulman, Haluk, "Türk Dış Politikasına Yön Veren Etkenler, (1923-1968) I," *SBF Dergisi*, Cilt 23, Ankara Eylül 1968.